

Oponentský posudek diplomové práce *Filosofická víra u Karla Jaspere* od Václava Dostála

Zadání diplomové práce

Václav Dostál si vytkl za cíl představit filosofickou, tedy nenáboženskou víru u Karla Jaspere. Autor vychází především ze souboru přednášek vydaných pod názvem *Filosofická víra* a z pozdějšího díla *Filosofická víra tváří v tvář zjevení*. Práce se dělí do dvou logicky strukturovaných částí.

V první části autor nejprve vymezuje základní pojmosloví nezbytné pro uchopení pojmu víry v díle Karla Jaspere a v této souvislosti upozorňuje, že sama víra má několik rovin významu. Víra je, zaprvé, jistotou, kterou zakoušíme v našem každodenním životě, když důvěřujeme našim smyslům a věříme, že skutečnost je, tak jak se nám dává. Zadruhé, je víra jistotou, kterou dosahujeme ve vztahu ke specifickým předmětům – příkladem jsou obecně nahlédnutelné matematické pravdy, které lze považovat za pravdy „všeobecně platné“ (21). Zatřetí, je víra přesvědčením v působnost idejí, díky kterým vřazujeme náš život do určitých celků a přizpůsobujeme jej konkrétním ideálům (autor zmiňuje v této souvislosti např. ideu duše, Boha, ale i „praktické ideje“ univerzity, státu nebo světa). Víra ve vlastním smyslu a tedy víra, již se autor ve své diplomové práci věnuje především, je vztahem naší existence k transcendenci.

Transcendence sama je to, co Jaspers nazývá „objektivním pólem“ bytí samého či přesněji „objímajícího“ (das Umgreifende), které je pro Jaspere základem skutečnosti vůbec. Sám člověk je určitým typem objímajícího v podobě pobývání, vědomí, ducha a existence. Tento poslední aspekt „objímajícího“ otevírá vztah k transcendenci: existence je spjata především s mezními situacemi, v nichž dospíváme na hranice svého bytí a kde transcendujeme naši konečnou existenci: v těchto okamžicích si uvědomuji, že má existence není mým „rozhodnutím, ani mým výkonem a že jsem právě díky transcendenci sám sobě darován“ (16). V druhé části pak diplomant rozvíjí své pojednání především o této čtvrté „podobě“ víry; v popředí autorova zájmu se spolu s ní ocitají pojmy transcendence a existence. Tuto podobu víry, kterou Jaspers nazývá vírou filosofickou, představuje zároveň jako alternativu k víře ve zjevení a k vědě. Náboženská víra a věda jsou spolu s filosofickou vírou odpověďmi na otázku, „z čeho a k čemu máme žít“ (38). Diplomant si v této souvislosti všimá Jaspersovy kritiky náboženské víry a vědy: obě tyto odpovědi na základní lidskou otázku vyznívají poněkud dogmaticky – víra ve zjevení odsuzuje vše vně ní samé k nihilismu, věda k iluzi. Toto zúžení má za následek, že z člověka snímají „odpovědnost za jeho vlastní myšlení“. Naopak díky filosofii a filosofické víře bychom měli dokázat „udržet své lidské bytí otevřené“, nebýt připraveni o „Bohem darovanou odpovědnost za sebe“ (38) a dokonce pomoci „lidstvu uchovat jeho největší možnosti“ (38). Filosofická víra je vposled „probuzení k autentické existenci v jedinci s jeho vždy jedinečnou situací“ (57); není vázána na žádná dogmata, na rituály či církve a usiluje o určitý životní postoj charakterizovaný otevřeností, tedy komunikativností, liberálností a přitakání pluralitě. „Víra je síla, ve které jsem si jist ze základu, který snad mohu chránit, ale ne vytvořit“ (45).

Zhodnocení diplomové práce

Autor píše velmi jasně, zdařile analyzuje Jaspersovy pojmy a kriticky se vymezuje vůči některým Jaspersovým závěrům a slabinám v argumentaci. Jeho přístup svědčí o výborné obezřetnosti s primárním dílem i se sekundární literaturou, s níž pracuje suverénně a kriticky. Čtenář by navíc v diplomové práci marně hledal překlepy; rovněž po stylistické stránce je práce na vysoké úrovni.

Na pozadí tohoto kladného zhodnocení je třeba zmínit několik kritických bodů, které mohou být podnětem k rozpravě.

1. Autor si počíná velmi pečlivě při vymezení různých podob víry v Jaspersově díle. Srovnatelnou pečlivostí se však nevyznačuje autorovo podání víry v díle Immanuela Kanta, s nímž Jaspersovo pojetí opakovaně srovnává. Autor v kontextu tohoto srovnání například poznamenává, že víra má pro Kanta bytostně „epistemický“ význam: víra je vedle mínění a vědění jedním ze stupňů přesvědčení o pravdivosti určitého soudu (A 822/ B 850). Tento rámec je pro autora východiskem k tvrzení, že se Jaspers v tomto bodě od Kanta „spíše odchyluje“, neboť „situuje víru... do širších souvislostí“ (41) a dodává, že Jaspers především nepovažuje víru za střední člen mezi domněnkou a věděním a nesituuje víru na rovinu rozvažování. Na rozdíl od Kanta se u Jasperse víra týká člověka „v celém jeho bytí, resp. nejvlastněji jeho možné existence“ (42). Kant však zná vedle této „epistemické víry“ i víru jinou, spjatou primárně s rozumem, který je pojat jako mohutnost principů a formulace celků a idejí. Zde by bylo možné spíše než o odchýlení hovořit o Jaspersově shodě s Kantem. V *Náboženství v mezích pouhého rozumu* pak Kant rozpracovává pojem „čisté náboženské víry“, kterou označuje za „víru rozumovou“.¹ Tato víra je bytostně spjata s mravním jednáním a potažmo s tzv. primátem praktična. I pro Kanta tedy platí, že víru je třeba svým životem ztělesnit. Pozoruhodná blízkost Kantovy a Jaspersovy koncepce můžeme sledovat i v kontextu Jaspersova pojmu „komunikace“. Podobně jako Jaspers byl i Kant přesvědčen, že k této ztělesněné víře bytostně náleží druhý. Člověk vedený rozumovou vírou má opustit tzv. „etický přirozený stav“ a vstoupit do viditelné církve, kterou Kant chápe jako pozemské společenství usilující *společně* o překonání radikální zla v člověku: společenství je nutné proto, že tak jako se lidé vzájemně kazí („jeden druhého činí zlym“²), tak se mohou jedině společně obrátit („vláda dobrého principu... je dosažitelná pouze zřízením a rozšířením společnosti ve shodě se zákony ctností a pro ně“³).
2. Co se týče pojetí víry u Jasperse, zdá se mi, že určení, ke kterému diplomant dospívá, vyznívá dost mlhavě: víra by byla komunikací s druhými a otevřeností vůči druhým. V této souvislosti by práci snad bylo bývalo prospělo, kdyby autor zahrnul do svého zkoumání rovněž *Šifry transcendence*, díky čemuž by Jaspersovo pojetí víry mohlo nabýt větší konkrétnosti. Vzhledem k předložené práci si ale kladu otázku, proč bychom měli tento typ komunikativního vztahu k sobě a k druhým nazývat specifickými konotacemi zatíženým pojmem „víry“: Proč si nevystačíme zkrátka jen s pojmem „liberální smýšlení“, případně „humanismus“? Dále je otázka, zda je typ komunikativnosti naznačený v diplomové práci patřičný a přesvědčivý: nepatří ke komunikativnosti rovněž schopnost klást hranice a není tudíž pro komunikativnost nezbytná i jistá míra uzavřenosti, ne-li – v určitých situacích – odmítnutí komunikace?
3. Nad četbou jsem si rovněž kladla otázku, zda a do jaké míry je přesvědčivá Jaspersova konfrontace víry zjevené a víry filosofické. Sám diplomant vyjadřuje určité pochybnosti. Osobně se mi jako stěžejní jeví Jaspersovo přesvědčení, že zjevená víra věřícímu odepírá svobodu či odpovědnost za vlastní volby; vychází tedy z rámce, v němž si člověk tak docela nepatří. Přijmeme-li ale, že Jaspers míní vírou více než prostou liberální komunikativnost, pak je namístě otázka, zda se víra ve zjevení a filosofická víra nějak podstatně liší. Nakonec je totiž i Jaspersova filosofická víra charakterizována určitým omezením lidské autonomie. Dokonce si troufám tvrdit, že omezení autonomie je s vírou bytostně spjata: Člověk věří, že je mu bytí darováno, že

¹ I. Kant, *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, přel. Karel Šprunk, Praha: Vyšehrad, 2013, str. 136.

² Tamtéž, str. 128.

³ Tamtéž.

je tu něco, co jej přesahuje, a tudíž se nikdy nemá plně k dispozici. Narážíme zde na samé možnosti filosofické či rozumové víry, která – jak se mi zdá – chce obojí: určitou nedisponovatelnost na straně jedné a autonomii na straně druhé. Stěžejní otázka je, zda může být takový „podnik“ proveditelný.

Závěr

Diplomovou práci považuji za velmi zdařilou. Splňuje všechna kritéria kladená na diplomovou práci, doporučuji ji k obhajobě a navrhuji známku *v ý b o r n ě*.

Praha, 15. 8. 2016

Tereza Matějčková